

-teksten gezegd en gelezen tijdens onze voorstelling van 'de republiek' in de balie op maandag 6 november 2023.

-als introductie:

het regent als we inladen en bij het uit de auto halen, de vijftig meter naar de achteringang van de salon waarin we spelen. de spullen, de zwarte cremers, de chinese stoelen, de vierkante tafel, de thonet-tafeltjes, de statieven, het hoge en het lage krukje, de kleine borse, overal komen kleine druppeltjes op. we zetten ze buiten voor de deur. die is nog toe. het is donker. we vinden iemand met een sleutel. en als we alles hebben neergezet ontbreken alleen nog de kabels om de lampen stroom te geven. de tijd dringt. pianoconcert van mozart. ah daar zijn ze. goed. spots gesteld. we beginnen. mat is er niet, ligt met griep te bed. jo

vraagt vin mee op te komen. die is nog druk met het schrappen in de beckett-tekst. flarden van een beginnende dialoog. we gaan lezen. constant komt op.

annette kouwenhoven

peter wohlleben

uit: 'het innerlijke leven van dieren' 2016

vertaling: monella van beusekom

gewoon lol hebben

kunnen dieren lol hebben? gewoon dingen doen die eigenlijk zinloos zijn en daar plezier in hebben en zich daar gelukkig bij voelen? voor mij een belangrijke vraag, want als we daarop het antwoord hebben, weten we ook of dieren alleen positieve gevoelens kunnen ervaren bij de uitvoering van een taak die dient ter instandhouding van de soort (bijvoorbeeld plezier in seks, wat dient om nageslacht te verwekken). als dat namelijk zo is, dan zijn vreugde en geluk maar bijzaak bij een programma dat instinctief wordt afgedraaid om de uitvoering ervan zeker te stellen en te belonen. wij mensen kunnen bijvoorbeeld, door ons mooie ervaringen te herinneren, telkens weer de bijbehorende emoties oproepen en onszelf dus gelukkig maken. daar hoort ook vrijetijdsplezier bij, zoals een vakantie aan zee of wintersport in de alpen. is dat iets waar wij specifiek goed in zijn en wat ons onderscheidt van dieren?

spontaan moet ik nu aan sleeënde kraaien denken. een filmpje op internet laat zo'n vogel zien die over het dak van een huis sleet. hij heeft daarvoor het deksel van een blikje gepakt, sleept het naar de nok van het dak, legt het op de helling en springt er vervolgens op om het dak af te glijden. eenmaal beneden aangekomen, begint hij weer van voren af aan. het doel? dat kon je niet zien. had hij er lol in? waarschijnlijk evenveel als wij, als wij op een soortgelijk ding van hout of kunststof springen en daarmee een heuvel af stuiven. waarom zou een kraai energie verspillen aan een bezigheid waar hij niets aan heeft? het harde spel van de evolutie vraagt toch om beperking van alle activiteiten die nutteloos zijn en gooit toch iedereen uit de race die in die zin niet effectief genoeg is? maar wij mensen houden ons allang niet meer aan die schijnbaar onomstotelijke wet, omdat wij - in elk geval in de rijke landen - energie in overvloed hebben en die ook alleen voor onze lol kunnen inzetten. waarom zou het een intelligente vogel eigenlijk anders vergaan, een dier dat voldoende voedsel voor de winter heeft opgeslagen en een deel van die calorieën kan inzetten voor plezier en spel? kennelijk kunnen ook kraaien overtollige reserves aanwenden voor zomaar wat nutteloos vermaak en daarmee geluksgevoelens oproepen, wanneer ze dat maar willen.

en hoe zit het met onze huisdieren? elke honden- of katten- bezitter weet dat die graag spelen. ook onze hond maxi deed met veel plezier tikkertje

met mij om de houtvesterswoning. omdat ze wist dat ze veel sneller kon rennen dan ik, gaf ze me steeds weer een kans zodat het spelletje niet saai werd. ze rende dan in grote cirkels om me heen en zette telkens weer een tussenspurt in, waarbij ze op me afrende. vlak voor ik haar kon aanraken, veranderde ze vervolgens van richting zodat ik haar miste. je kon gewoon echt aan maxi zien hoeveel lol ze erin had. ik denk graag aan die tijd terug, maar toch heb ik liever andere voorbeelden als bewijs voor volkomen zinloze spelletjes (in de positieve zin van het woord), want maxi wilde op die manier misschien ook alleen maar onze band verstevigen. om die reden kunnen alle speelse activiteiten binnen een groep als sociaal lijmiddel worden gezien, die daarmee een evolutionair doel dienen. door energie te investeren in onderlinge verbondenheid, krijg je gemeenschappen die goed weerstand kunnen bieden aan bedreigingen van buiten.

laten we dus nog een keer naar de kraaien kijken. er zijn veel verhalen over kraaien die honden pesten. ze sluipen van achteren op hen af en pikken de viervoeter in zijn staart. de hond draait zich om, maar is natuurlijk te langzaam voor de vogels, die even later opnieuw met het spelletje beginnen. een sociaal lijmiddel is het hier niet echt, en de vogels hoeven zichzelf ook niet bepaalde vaardigheden aan te leren: het is voor hen tenslotte niet van levensbelang om zich in

veiligheid te kunnen brengen voor honden die zich omdraaien.

nee, hier schijnt iets heel anders aan de hand te zijn: kennelijk kunnen kraaien zich verplaatsen in de hond en zich inleven in het feit dat hij altijd te langzaam is en zich dus ergert. daarom vinden ze het zo grappig om hem telkens weer uit te dagen en zich op voorhand te verkneukelen over zijn reactie. uitzonderlijk is dat gedrag kennelijk ook niet, getuige de vele filmpjes op internet.

maureen teeuwen
konstantin paustovski
uit: 'onrustige jeugd' 1954

hier woont niemand

op de deur van professor giljarov zat een klein koperen bordje waarop stond: 'hier woont niemand.'

giljarov doceerde geschiedenis van de filosofie aan de universiteit, van kijev. grijs, ongeschoren, in een slobberig lustre colbert vol sigaretteas beklom hij haastig het spreekgestoelte, greep met zijn blauwgeaderde handen de rand ervan beet en begon met doffe stem, onduidelijk als met tegenzin te spreken.

achter de ramen van de collegezaal wist het bladgoud van de kijevse tuinen maar van geen wijken. de herfst in kijev liet altijd lang op zich wachten. de zuidelijke zomer had in de stadstuinen zo veel zonnewarmte, groen en bloemengeur opgehoopt dat het hem moeilijk scheen te vallen van al die rijkdom afscheid te nemen en het veld te ruimen voor de herfst. bijna elk jaar schopte de zomer de kalender in de war door zijn vertrek nog wat uit te stellen.

zodra giljarov begon te spreken, bestond er voor ons studenten niets meer om ons heen. geboeid door het wonder van het menselijk denken, luisterden we naar het gemurmel van de professor. giljarov ontsluisde dit voor ons zonder zich te haasten, bijna verbeten. de grote tijdvakken vormden elkaars klankbord. we hadden voortdurend het gevoel dat het menselijk denken een constant stroomgebied vormt, dat het nauwelijks

mogelijk is om vast te stellen waar de filosofie op-
houdt en de poëzie begint en waar de poëzie weer
in de alledaagse werkelijkheid overgaat.

soms haalde giljarov uit de uitpuilende zak van
zijn colbertje een gedichtenbundeltje met op de
band een uil gestempeld, de vogel der wijsheid
en las op hortende toon een paar verzen voor om
zijn filosofische beschouwingen kracht bij te zet-
ten:

- zou vandaag de zon vergeten op te staan
- dus 's avonds niet meer ondergaan
- dan zou morgen ergens een dwaas opstaan
- om de wereld een lichtje op te doen gaan

het gebeurde wel eens dat de stoppelbaard op
giljarovs wangen overeind ging staan en zijn toe-
geknepen ogen lachten. de keer bijvoorbeeld dat
hij voor ons een uiteenzetting hield over zelfken-
nis. na die lezing begon ik te geloven aan de on-
beperkte kracht van het menselijk denkver-
mogen.

giljarov foeterde ons gewoon uit. hij gaf ons de
boodschap onze talenten niet onder stoelen of
banken te steken. je moet verduveld hard aan je
zelf werken, eruit halen wat erin zit. net zoals een
ervaren dirigent alle klanken aan een orkest weet
te ontlokken en de meest eigenwijze musicus er-
toe weet te brengen alles uit zijn instru-ment te
halen.

'de mens moet zin en inhoud aan het leven geven
en trachten het te verrijken,' zo zei giljarov.

maar in het idealisme van giljarov klonk bitter-
heid door en een niet aflatende spijt over de ge-
leidelijke ondergang ervan. '

van zijn talrijke uitspraken zijn de woorden 'het
laatste avondrood van het idealisme en zijn laat-
ste stamelingen' mij vooral bijgebleven.

deze oude professor die uiterlijk veel weghad van
emile zola, had een diepe minachting voor de
welgestelde kleinburgers en liberale intellectue-
len uit die tijd.

dat ging samen met het koperen bordje op zijn
deur dat het over de nietigheid van de mens had.
we begrepen best dat hij het daar had laten aan-
brengen om zijn keurige burens te pesten.

giljarov had het erover dat de mens aan zijn leven
inhoud moest geven. maar wij wisten niet hoe we
dat moesten aanpakken. al gauw kwam ik tot de
conclusie dat je daartoe je eigen ik zo vol-ledig
mogelijk tot ontplooiing moest laten komen, in
innige verbondenheid met het volk. maar hoe?
waardoor? de zekerste weg leek me die van schrij-
ver te zijn. en zo ontstond in mij de overtuiging
dat dit voor mij de enig juiste levensweg was.
van dat ogenblik af begon mijn leven als volwas-
sene, vaak moeilijk, minder vaak vreugdevol,
maar altijd onrustig en zo vol afwisseling dat je
makkelijk de draad kwijtraakt als je eraan terug-
denkt.

mijn onbezorgde jeugd, begonnen in de hoogste klassen van het gymnasium, eindigde gelijk met de eerste wereldoorlog. misschien vroeger dan nodig was. maar mijn generatie vielen oorlogen, staatsgrepen, beproevingen ten deel, zoveel hoop, arbeid en vreugde dat verschillende generaties voorouders het ermee zouden hebben kunnen doen. in een tijdsbestek waarin jupiter zijn baan om de zon beschrijft, hebben wij zoveel doorgemaakt dat alleen bij de gedachte eraan je hart al samenkramp. onze nakomelingen zullen ons, deelnemers aan en ooggetuigen van een grote omwenteling in het lot van de mensheid, natuurlijk wel benijden.

de universiteit vormde het middelpunt van het progressieve denken in de stad. aanvankelijk hield ik me net als de meeste nieuwelingen een beetje apart en raakte in verwarring bij ontmoetingen met ouderen, vooral met de zogenaamde eeuwige studenten. deze baardige lieden in hun afgedragen openhangende tuniek keken neer op ons, 'eerstejaars', alsof we domme jonge honden waren.

bovendien duurde het een hele tijd voor ik er na het gymnasium aan kon wennen dat het helemaal niet verplicht was college te lopen en dat je tijdens de uren ongestraft thuis bij je boeken kon blijven of gewoon door de stad kon zwerven. geleidelijk aan begon ik mijn draai te vinden en de universiteit te waarderen. wel voelde ik me minder aangetrokken door de colleges en de

professoren (werkelijk knappe professoren waren er niet zoveel) dan door het studentenleven zelf. in de collegezalen gingen de lessen hun gewone gangetje terwijl los daarvan het studentenleven bruisend en luidruchtig zijn eigen leven leidde in de lange duistere universiteitsgangen.

in deze gangen werd de hele dag door luid erop los gediscuteerd, klonken rumoerige samenkomsten, kwamen regionale en politieke groeperingen in vergadering bijeen. de gangen zagen blauw van de tabaksrook.

daar hoorde ik voor het eerst van de scherpe en ongebreidelde tegenstellingen tussen bolsjewieken, sociaal-revolutionairen en mensjewieken, van israëlitische revolutionairen, armeense socialisten en van de 'echte oekraïners' en zo. maar het kwam voor dat de vertegenwoordigers van al deze partijen zich aaneensloten tegen hun gemeenschappelijke vijand, de 'witte voeringen', leden van het ultrareactionaire academisch verbond. botsingen met hen ontvaardden op slag in een handgemeen, vooral wanneer de landelijke organisatie van de kaukasus zich erin mengde.

in deze opblazende hartstochten werd al het aanbreeken van nieuwe tijden voelbaar. en het deed eigenaardig aan dat hier slechts enkele passen vandaan, achter de deuren van de collegezalen, eerbiedwaardige professoren met grijze hardos in een wat saaie stilte college hielden over de handelsgebruiken van de hanzesteden of over vergelijkende taalwetenschap.

in die jaren voor de eerste wereldoorlog voorvoelden velen dat er onweer op til was maar ze konden niet voorzien met welk geweld het over de aarde zou losbarsten.

net als voor een onweersbui was de atmosfeer geladen in rusland en in de wereld. maar het rollen van de donder was nog niet hoorbaar en dat stelde de mensen die niet ver genoeg vooruit keken, gerust.

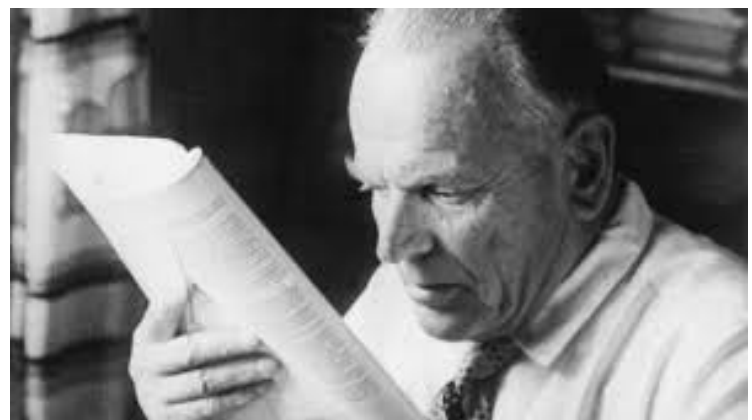
de sirenes die in de ochtendnevel van de voorsteden van kijev angstaanjagend loeiden wanneer in de fabrieken gestaakt werd, arrestaties en deportaties, honderden proclamaties, dat alles was het weerlichten van het verre onweder. alleen heel scherpe oren konden de donder komen horen aanrollen. iedereen was dan ook verbijsterd door de eerste daverende klap in de zomer van 1914, bij het uitbreken van de oorlog.

na het verlaten van het gymnasium hadden mijn schoolvrienden en ik elkaar volkomen uit het oog verloren. ondanks de eed die wij gezworen hadden om altijd met elkaar contact te blijven houden. de oorlog brak uit, toen kwam de revolutie en sindsdien heb ik zo goed als geen van mijn klasgenoten ooit meer teruggezien. de grapjas staniszewski, de huisbakken filosoof ficowski, de gereserveerde schmoekler, de trage matoessevitich en de kwikzilverachtige boelgakov, ze zijn allen op de een of andere manier spoorloos verdwenen.

ik woonde in kijev op mijn eentje. mijn moeder, mijn zusje galja en mijn broer dima die aan het technologisch instituut studeerde, zaten in moskou. mijn oudste broer, borja, woonde ook in kijev maar we zagen elkaar zelden of nooit.

borja was met een gedrongen mollige vrouw getrouwd die paarse, met kraanvogels geborduurde, kimono's droeg. mijn broer zat de godganse dag over blauwdrukken van betonnen bruggen gebogen. in zijn donkere kamer met behang dat op eikehout moest lijken, rook het naar fixatief. je schoenzolen bleven er aan de geverfde vloer vastplakken. foto's van de wereldberoemde schoonheid lina cavalieri zaten er met roestige punaises aan de wand geprikt.

borja was het helemaal niet eens met mijn geestdriftige belangstelling voor filosofie en literatuur. 'men moet zich in het leven een weg weten te banen,' zei hij. 'jij bent een fantast, net als je vader. de mensen vermaken, dat kan je niet als een taak zien.'

paustovski

volgens borja diende literatuur alleen maar ter vermaak. ik had geen zin om daar met hem nog over te discussiëren. mijn verknochtheid aan de literatuur hield ik voor boze blikken verborgen. daarom bezocht ik mijn broer ook niet langer meer.

ik woonde bij mijn grootmoeder in ljoekanovka, een groene voorstad van kijev, in een zijvleugel achter in de tuin. mijn kamer stond vol potten fuchsia's. mijn enige bezigheid bestond uit lezen tot ik erbij neerviel. om wat uit te blazen, ging ik 's avonds de tuin in. de lucht was herfstig koud en boven de kale takken stond een sterrenhemel. in het begin maakte grootmoeder zich kwaad en wilde me thuis houden, maar toen ze er eenmaal aan gewend was, liet ze me met rust. ze zei alleen dat ik mijn tijd 'verbeuzelde' en dat het allemaal zou uitdraaien op vliegende tering...

maar wat kon grootmoeder tegen mijn nieuwe vrienden beginnen? wat kon zij inbrengen tegen poesjkin, heine, pet, leconte de lisle, dickens, lermontov?

ten slotte gaf grootmoeder mij maar op. ze stak in haar kamer de lamp aan met de roze glazen kap in de vorm van een grote tulp en verdiepte zich in één van haar eindeloze poolse romans van kraszewski. mij schoten de volgende versregels te binnen:

'met gouden wimpers hoog aan de hemel in de nacht, lonken de sterren alsof hun ziel versmacht.'

en de wereld scheen mij de bewaarplaats van een heleboel van die kleinoden als deze gouden wimpers der sterren. ik voelde dat het leven veel bekoorlijkheden, ontmoetingen, liefde en droefenis, vreugdevolle en schokkende dingen voor mij inhield en in deze verwachting lag het grote geluk van mijn jeugd besloten. of dit in vervulling zou gaan, moest de dag van morgen uitwijzen. maar nu gaan wij u, zoals de acteurs vroeger in het theater tot de toeschouwers zeiden wanneer de spelers voor het begin van het stuk voor het doek kwamen, allerlei wederwaardigheden vertonen en trachten u aan te zetten tot nadenken, tot huilen en tot lachen.

sam simons

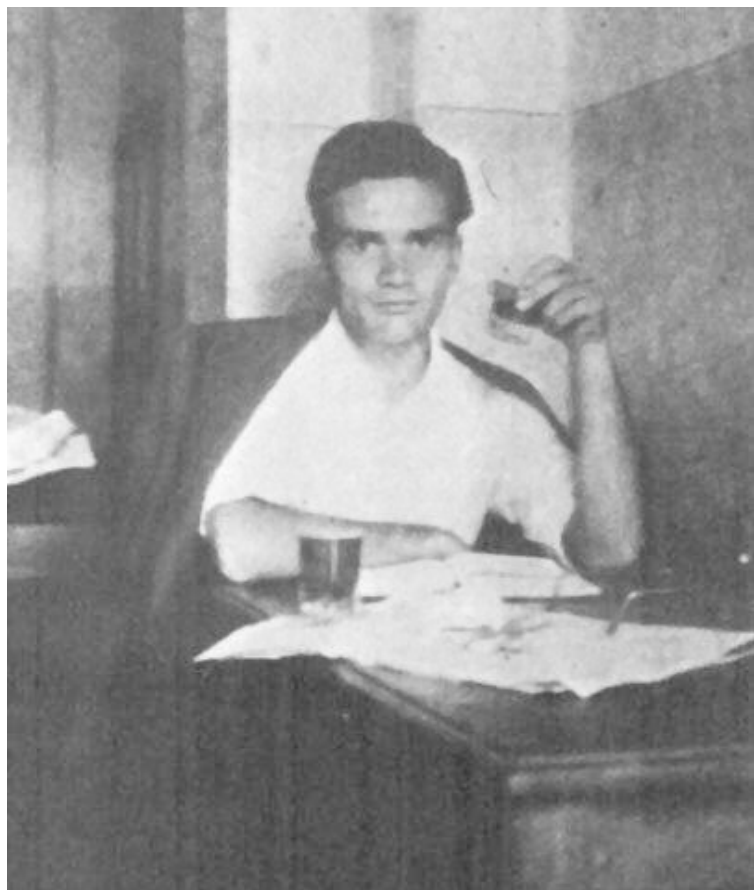
pier paolo pasolini

'fragmenten uit een brief van letterenstudent p.p. pasolini, 19 jaar, bologna 1941'.

eerste fragment:

wat de parténai betreft, lusteloos breng ik uren vol vage dromen door, die ik afwissel met armzalige, zelfs domme pogingen tot activiteit en perioden van uiterste onverschilligheid: drie dagen geleden zijn paria en ik afgedaald naar de verborgen plaatsen van vrolijke prostitutie, waar dikke mama's en de adem van naakte veertigjarigen ons met nostalgie deden denken aan de stranden

van de onschuldige kindertijd. toen hebben we gepist, we waren ontroostbaar.

pasolini

p.p. pasolini, lettere 1940-1954. turijn: einaudi, 1986, p. 36-37.

in: 'het voortleven van de vuurvliegjes',

vert. ineke van den burg.

amsterdam: octavo, 2022, p. 16.

tweede fragment

vriendschap is iets heel moois. in de nacht waarover ik je sprak, hebben we bij paderno gegeten en zijn toen in de maanloze duisternis naar pieve del pino geklommen, we zagen een enorme

hoeveelheid vuurvliegjes die vuurbosjes in de bosjes vormden, en we benijdden ze omdat ze elkaar beminden, omdat ze elkaar opzochten in hun amoureuze vluchten en lichtjes, terwijl wij ongevoelig waren, wat ronddwalend in een kunstmatige mannelijkheid.

toen bedacht ik hoe mooi vriendschap is, en de groepen van twintigjarige jongens die met hun onschuldige mannenstemmen lachen en geen acht slaan op de wereld om hen heen, hun leven en de nacht vullen met hun kreten. hun mannelijkheid is potentieel. alles in hen verandert in lachen en gelach. hun mannelijke vuur is nooit zo helder en verwarrend als wanneer ze weer onschuldige kinderen lijken te zijn geworden, want in hun lichaam blijft altijd hun totale en opgewekte jeugd.

pasolini, lettere 1940-1954, p. 37.

in: 'het voortleven van de vuurvliegjes', p. 17-18.

derde fragment

zo waren wij die nacht; toen zijn we over de hellingen van de heuvels geklommen, door doornstruiken die dood waren en waarvan de dood levend leek, we liepen langs boomgaarden en bomen vol morellen en kwamen aan op een hoge top. vanaf dat punt zag je duidelijk twee schijnwerpers, heel ver en meedogenloos, mechanische ogen waaraan geen ontsnappen mogelijk was, en

toen werden we overvallen door de angst om ontdekt te worden, terwijl honden blaften, en we hadden het gevoel schuldig te zijn, en we vluchten over de rug, de kam van de heuvel. we vonden een andere met gras begroeide open plek, zo klein dat zes dicht bij elkaar staande dennenbomen genoeg waren om het te omzomen; hier zijn we gewikkeld in dekens gaan liggen, en terwijl we rustig met elkaar praatten, hoorden we de wind waaien en tekeergaan in de bossen, en we wisten niet waar we waren, noch welke plekken ons omgaven. bij het ochtendgloren (dat iets onuitsprekelijk moois is) hebben we de laatste druppels uit onze wijnflessen gedronken. de zon leek een groene parel. ik heb me uitgetkleed en gedanst ter ere van het licht); ik was helemaal bloot, terwijl de anderen, als peones in dekens gewikkeld, rilden in de wind.

huberman

pasolini, lettere 1940-1954, p. 37-38.

in: 'het voortleven van de vuurvliegjes', p. 19-20.

vierde fragment

het spreekt voor zich - niet alleen omdat pasolini het door de jaren heen heeft herhaald, maar ook omdat wij het elke dag kunnen vaststellen – dat de dans van de vuurvliegjes, dat: moment van gratie dat weerstand biedt aan de wereld van de terreur, het meest vluchtige en meest broze is wat er bestaat. maar pasolini, en op dit punt hebben veel commentatoren hem gevolgd, is veel verder gegaan: hij heeft de theorie over het verdwijnen van de vuurvliegjes in de praktijk gebracht oftewel als een historische these bekrachtigd.

uit: 'het voortleven van de vuurvliegjes', p. 22.

bindervoet

margijn bosch

erik bindervoet

uit: 'over het werkelijkheidsgehalte van de werkelijkheid'

wanen

oma woonde niet meer thuis

want ze had wanen.

eerst had ze alleen pijnlijke voeten

en knellende schoenen,

nu kreeg ze ook wanen.

ik dacht: nooit vertellen wat je in je hoofd uitspookt,

want dan bergen ze je op in castricum.

ga maar kijken. daar zit ze nu,

met haar wanen.

gelukkig, het woord begint

al minder betekenis te krijgen.

ik heb het al bijna onschadelijk gemaakt.

nu wil ik weten

wat voor wanen

het waren, maar daar kom je waarschijnlijk

nooit meer achter.

heb je zelf wel eens een waan gehad?

1 keer op een zolder in groningen.

een stem zei, heel luid en duidelijk:

-look out, there's a revolving door behind you!

een waan van niks, eigenlijk,

het vertellen niet waard. best een mooi woord, wanen.

of is het nou helemaal niet wat je noemt

een mooi woord?

het is al bijna geen woord meer.

het is een kathedraal

die in 1 seconde voor je oprijst.

in een van de torens woont een raaf

en die heeft een zware dag achter de rug

want het valt niet mee om een raaf te zijn

in iemand anders' verbeelding.

kijk, daar zit hij, op de vensterbank,

het ravenzwarte ritme van zijn snavel

blikkerend in de zon.

merel de groot

marcel proust

uit: 'de vijfenzeventig bladen'. teksten: ca 1908.

vertaling: désirée schyns, philippe noble, jan pieter van der sterre en reintje ghoos. 2022

een avond op het land

de kostbare rieten stoelen waren teruggezet onder de veranda, want er begonnen wat regendruppels te vallen en mijn ouders, die het nog even hadden geprobeerd op de ijzeren stoelen, waren weer gaan schuilen. mijn grootmoeder daarentegen vervolgde met haar grijzende haren in de wind haar snelle, eenzame wandeling over

de paden, want je bent op het land voor de frisse lucht, vond ze, en het is zonde om daar niet van te profiteren. ze hield haar hoofd opgeheven, haar mond ademde de wind in, die haar de uitspraak ontlokte: 'eindelijk een hap lucht!' en ze versnelde haar pas, schijnbaar ongevoelig voor de regen, waarin ze langzaam maar zeker drijfmat werd, en voor de spottende opmerkingen van mijn oudoom, die vanaf de veranda riep: 'heerlijk, adèle, die regen! lekker hè? en goed voor je nieuwe jurk' (een lafhartige poging om mijn grootvader aan zijn kant te krijgen; deze volstond met ja knikken). 'grappig toch dat ze altijd anders is dan anderen.' dat zei hij omdat hij het echt dacht. maar hij zei het ook omdat hij er heimelijk van genoot om 'iedereen' achter zich te scharen, want ze was altijd anders dan hij, en diep vanbinnen weigerde hij misschien toe te geven dat hij absoluut niet altijd zeker was van zijn gelijk. omdat de tuin niet zo groot was, duurde het nooit heel lang voordat mijn grootmoeder weer bij ons was. zodra ik haar uit het zijpad zag komen, begon ik te beven, want ik voelde dat de anderen naar haar gingen roepen, dat ze vervelende dingen te horen zou krijgen, die ik me erg aantrok, en ik was zelfs bang dat mijn grootvader haar zou dwingen binnen te komen; op die momenten had ik het liefst iedereen dood willen maken om haar te wreken, en soms hield ik het niet meer, holde naar haar toe en kuste haar hartstochtelijk om haar te troosten en haar te bewijzen dat er in

ieder geval iemand was die haar begreep, waarna ik een goed heenkomen zocht op het toilet, in die tijd de enige plek waar ik veilig was, en liet mijn tranen daar de vrije loop. maar mijn grootmoeder // reageerde op die kwinkslagen steevast met de mooie, beminnelijke glimlach die deel leek uit te maken van de spottende opmerkingen die de anderen tegen haar maakten, want ze droeg nooit iemand een kwaad hart toe, ze koesterde nooit andere gevoelens dan liefde en absolute toewijding aan anderen. het enige vijandige gevoel dat ze heeft ervaren en dat ze constant ervoer was verontwaardiging, maar de enige persoon voor wie ze nooit verontwaardigd opkwam, was zichzelf. het leek of ze haar persoon en haar leven bij haar geboorte had geofferd, zo gering waren haar eigenliefde, haar liefde voor zichzelf en haar eigenbelang. en als ze zonder gegronde redenen gevangen zou worden gezet of ter dood veroordeeld, zou ze toch niet zo hebben gebeefd van verontwaardiging als wanneer mijn vader zo zwak was me een koffie-eclair te laten eten, of me een uur langer dan normaal in de salon liet blijven. haar wandeling was voorbij en de regen ook, ze was weer bij ons komen zitten, maar natuurlijk niet onder de veranda. hoewel ze maar luttele stappen had gezet en de paden niet de tijd hadden gehad om weer heel drassig te worden, zat haar violette rok vreselijk onder de modder, want het is opvallend dat als personen met een levendige fantasie en een hoogstaande geest en zonder het

tegenwicht van eigenliefde gaan wandelen en een massa gedachten door zich heen laten gaan, hun benen aan één stuk door al het slijk van de paden vergaren en kennelijk zelfs meer dan dat, dat ze die slijkspatten al snel steeds hoger op de rokken laten belanden, ze zo uitsmeren dat ze een heel groot oppervlak van de rokken bestrijken en de delen van de japon of pantalon die te ver verwijderd zijn van de modder om er direct mee in aanraking te komen, er toch mee besmeuren. mijn grootmoeder keek zonder iets te zeggen naar de tuin en dacht waarschijnlijk aan heel iets anders, maar mijn oom, die wist dat ze fel gekant was tegen de manier waarop zijn nieuwe tuinman grote veranderingen had doorgevoerd, wond zich zelfs op over de momenten waarop ze zweeg, omdat hij daarin kritiek meende te bespeuren. 'je vindt de tuin niet goed, adèle,' riep hij, 'natuurlijk niet, alles wat wij goed vinden is slecht.'

proust

constant meijers

uit: "het einde van de democratie." 2023

xiii

wolkmens

na honderd jaar sterven lineaire radio en televisie langzaam met hun gebruikers uit. mensen onder de 35 kijken en luisteren veelal niet naar omroepen, hebben vaak ook geen tv-toestel meer in huis. zij kijken via hun laptop of projecteren series via een beamer op de muur. muziek komt via spotify, informatie via podcasts.

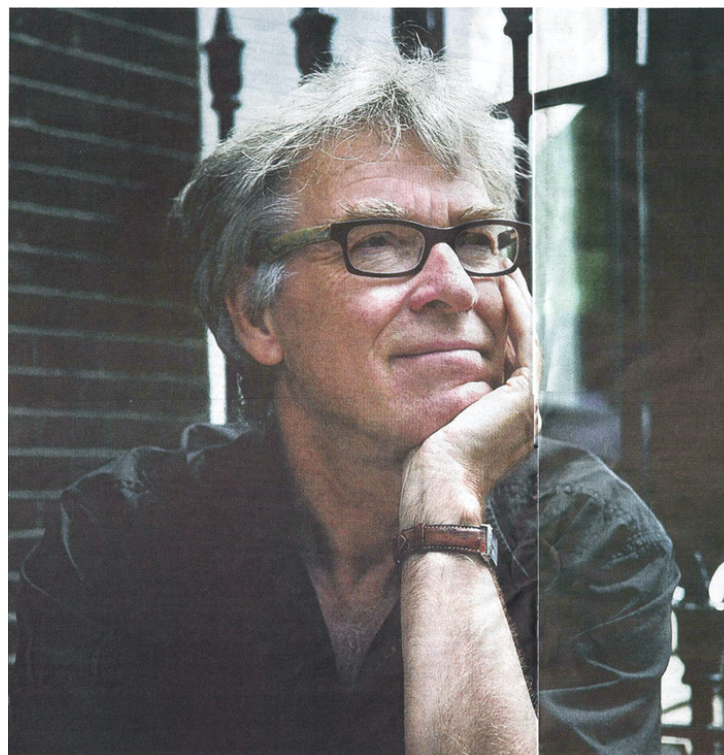
de publieke omroep valt als bindmiddel uiteen. mensen wachten niet meer op het programma-schema van de omroep; zij stellen zelf hun kijkgedrag samen, bingen een serie in een weekend achter elkaar. nieuws en andere informatie consumeren ze online, via smartphone of tablet. het eertijds bijna verplichte 8-uur journaal, waar de hele natie zich rondom schaarde, is zijn functie kwijt, in elk geval onder jonge mensen. daarmee verdwijnt ook een van de basisfuncties van de publieke omroep – het bevorderen van het democratisch debat – zonder dat er een vergelijkbaar alternatief voor in de plaats komt.

manmoedig proberen de 'oude' zenders een concurrerende positie op te bouwen op de markt van uitgesteld kijken en podcasts. maar de echte slag om de kijker, en in mindere mate om de luisteraar, vindt dezer dagen online plaats, met

streamingdiensten als netflix, amazon, disney, apple, hbomax en videoland. de bijl van rob out is de grens overgegaan; broadcasting wordt verdrongen door narrowcasting. doordat ze in tegenstelling tot de jaren tachtig geen ouwe meuk maar nieuwe goedgemaakte programma's bieden, triomferen de abonneediensten in tweede instantie toch. de kranten doen hier trouwens volop aan mee. toen de krant nog een mijnheer was, zorgde de redactie ervoor dat de lezer breed geïnformeerd werd, van politiek tot economie, van kunst tot cultuur. bildung was het streven. dankzij de digitalisering kunnen kranten hun aanbod segmenteren, is het bildungs-ideaal vervangen door 'u vraagt wij draaien'. ook hier wordt het aanbod versmald, versplinterd, gepersonaliseerd. wil je liever sport dan politiek? dan krijg je alleen sport! liever film dan kunst, dan krijg je film. liever niet lezen maar luisteren? dan bestel je een podcast over een specifiek onderwerp. kun je ongestoord in de door jou gekozen bubbel blijven. het is misschien winst voor het individu maar een fundamenteel verlies voor de basis van burgerschap en het democratisch debat.

overigens is sport inmiddels zo'n beetje het laatste bindmiddel dat nog werkt. sportbonden danken hun ongebreidelde macht aan het feit dat er sporten zijn die de hele wereld in hun ban krijgen en daarmee onvoorstelbare hoeveelheden reclame- en rechtengelden opleveren. als tegenprestatie brengt het mensen voor de duur van een

evenement bij elkaar, niet in de dichtgetimmerde zuilen van vroeger maar in vlottende bubbels. sport en televisie zijn zo'n winnende formule gebleken, dat steeds meer sportformats worden aangepast aan de eisen van televisie. competities die veel tijd in beslag nemen of weinig spanning genereren, worden aan de kant geschoven of ingekort. een van de oudste sporten van de olympische spelen, worstelen, werd met ingang van 2020 van het rooster gehaald. bij het schaatsen is de tien kilometer verdrongen door de veel spannender shorttrackwedstrijden, bij het tennis is het aantal sets ingekort en de tiebreak ingevoerd.

meijers

american baseball, lang de national pastime van amerika genoemd, verliest de laatste jaren zoveel kijkers dat de tijd tussen de pitches is ingekort en de honken zijn vergroot, alles om de spanning terug te brengen en de eyeballs aan het

beeldscherm gekleefd te houden. frank zappa
zong het al: 'we're only in it for the money.'

het is een wensdroom te veronderstellen dat de
wolkmens over zijn eigen lot kan beschikken. wie
over een smartapparaat beschikt heeft zijn hele
hebben en houden over de schutting gegoooid,
plus alle gegevens van je contacten, ook al heb-
ben die nog nooit een cookie toegestaan. wie en
wat zich aan de andere kant van die schutting be-
vindt, daarvan zijn we ons nauwelijks bewust.
evenmin van het feit dat elke cookie de grondstof
vormt voor een koekje van eigen deeg. zelfs voor
het binnenhalen van een miniem brokje informa-
tie draag je je gegevens niet alleen voor de ge-
bruiksduur van die informatie over, maar voor de
rest van je leven. een perverse ruil.

het wantrouwen van antiglobalisten, complotden-
kers en vaccinweigeraars jegens overheid en mul-
tinationals komt dan ook niet helemaal uit de
lucht vallen. maar wat mij betreft nemen zij een
gevaarlijke afslag als zij de weg van de weten-
schap en de democratie verlaten. het fanatieke
deel is tegen immigratie, vaccineren, klimaatplan-
nen en tegen joden. verlangt naar een verleden
dat nooit heeft bestaan, behalve de weerzin je-
gens joden. die is op onverklaarbare wijze van alle
tijden.

erik bindervoet en martijn nieuwerf

vertalingen van de eerste delen van 'worstword
ho' samuel beckett 1983
(vertalingsfeuilleton)

erik bindervoet:

-alles van oudsher.
nimmer iets anders.
immer geprobeerd.
immer mislukt.
maakt niet uit.
probeer weer.
misluk weer.
misluk beter.
eerst het lichaam.
nee.
eerst de plek.
nee.
eerst allebei.
nu een van beide.
nu het andere.
misselijk van het ene van beide
probeer het andere.
er misselijk van terug naar misselijk van het ene
van beide.
zo verder.
op een of andere manier verder.
tot misselijk van allebei.
geef over en vort.
naar waar geen van beide.

tot misselijk van daar.
geef over en terug.
weer het lichaam.
waar er geen.
weer de plek.
waar er geen.
probeer weer.
misluk weer.
weer beter.
of beter erger.
nog weer erger.
tot voorgoed misselijk.
geef voorgoed over.
ga voorgoed voort.
waar geen van beide voorgoed.
eens en voor altijd.

het staat.
wat? ja.
het staat.
zeg dat het staat.
moest uiteindelijk op en staan.
zeg botten.
geen botten maar zeg botten.
zeg grond.
geen grond maar zeg grond.
teneinde pijn te zeggen.
geen benul en pijn?
zeg ja opdat de botten pijn kunnen
tot geen andere keus dan staan.
op een of andere manier op en staan.

of beter erger resten.
zeg resten van benul
waar er geen om pijn toe te laten.
pijn van botten
tot geen andere keus dan op en staan.
op een of andere manier op.
op een of andere manier staan.
resten van benul
waar er geen ter wille van pijn.
hier van botten.
andere voorbeelden
indien noodzakelijk.
van pijn.
verlichting van.
verandering van.

beckett

martijn nieuwerf en vincent vandenbergh:

alles als vanouds.
niets ooit anders.
steeds geprobeerd.
steeds gefaald.
maakt niet uit.

probeer nogmaals.
faal nogmaals.
faal beter.

eerst het lichaam.
nee.
eerst de plek.
nee.
eerst allebei.
nu een van twee.
nu de ander.
ziek van de een van twee
probeer de ander.
ziek van die terug
ziek van de een van twee.
zo door.
hoe dan ook door.
tot ziek van allebei.
geef over en ga.
waar geen van twee.
tot ziek van daar.
geef over en terug.
het lichaam nogmaals.
waar er geen is.
de plek nogmaals.
waar er geen is.
probeer nogmaals.
faal nogmaals.
beter nogmaals.
of beter slechter.
faal slechter nogmaals.

nog slechter nogmaals.
tot ziek voorgoed.
geef over voorgoed.
ga voorgoed.
waar geen van twee voorgoed.
goed en al.

het staat.
wat?
ja.
zeg het staat.
moest uiteindelijk op en staan.
zeg botten.
geen botten maar zeg botten.
zeg grond.
geen grond maar zeg grond.
om te kunnen zeggen pijn.
geen geest en wel pijn?
zeg wel geest
opdat de botten pijn kunnen
tot geen keuze dan staan.
hoe dan ook op en staan.
of beter slechter resten.
zeg resten van geest
waar er geen is om pijn toe te laten.
pijn van botten
tot geen keuze dan op en staan.
hoe dan ook op.
hoe dan ook staan.
resten van geest
waar er geen is omwille van pijn.

hier van botten.
andere voorbeelden
als dat zo nodig moet.
van pijn.
verlichting van.
verandering van.

alles als vanouds.
niets ooit anders.
maar nooit zo gefaald.
slechter gefaald.
met zorg nooit slechter gefaald.

vincent vandenbergh/jan joris lamers

samuel beckett

twee van: 'drie dialogen' 1949

i

tal coat

d- je vergeet het enorme verschil tussen het belang van de waarneming bij tal coat en het belang daarvan bij het merendeel van zijn voorgangers, die als kunstenaars dezelfde utilitaristische slaafsheid vertonen als in een verkeersopstopping en die het resultaat verbeteren met een likje euclidische geometrie. de globale waarneming van tal coat is onbevooroordeeld, niet in dienst van de waarheid, noch in dienst van de schoonheid, de twee tirannieën van de natuur. ik kan het compromis van vroegere schilderkunst zien, maar niet

het compromis dat jij betreurt bij matisse in een bepaalde periode en bij tal coat nu.

b- ik betreur niet. ik geef toe dat die werken van matisse, net als de franciscaanse orgieën van tal coat, verbazingwekkende waarde hebben, maar een waarde die verwant is aan de reeds vergaarde. wat we bij de italiaanse schilders in het oog moeten houden, is niet dat ze de wereld zagen met de ogen van aannemers, als een willekeurig middel, maar dat ze zich nooit waagden buiten de grenzen van wat mogelijk is, hoever ze die ook hebben verlegd. het enige dat de revolutionairen matisse en tal coat verstoord hebben, is een zekere orde op het niveau van het maakbare. d - wat voor niveau kan er anders zijn voor de maker?

b- logisch gezien geen. toch heb ik het over een kunst die zich daar vol walging van af wendt, moe van zijn schamele prestaties, moe van het voorwenden in staat te zijn, van in staat te zijn, van steeds hetzelfde iets beter te doen, van een stapje verder te gaan op een troosteloze weg.

d- en daarvoor in de plaats?

b - de uitdrukking dat er niets is om uit te drukken, niets om mee uit te drukken, niets vanwaar uit te drukken, geen kracht om uit te drukken, geen verlangen om uit te drukken, samen met de dwang om uit te drukken.

d- maar dat is een schreeuwend extreem en persoonlijk standpunt waar we niets aan hebben in de kwestie tal coat.

b-
d- dit is misschien genoeg voor vandaag.

ii
bram van velde

b- fransman, begin jij maar.
d- toen je het had over tal coat en masson vcrwees je naar een vorm van kunst die niet alleen anders was dan de hunne, maar ook dan alle andere die tot nog toe bestond. heb ik gelijk dat je aan van velde dacht toen je dit verstrekkende onderscheid maakte?

b- ja. naar mijn mening is hij altijd bereid een bepaalde situatie te accepteren en met een bepaald handelen in te stemmen. u zou het te vergaan als ik je vroeg nogmaals, zo eenvoudig mogelijk, uit te zetten wat volgens jou zijn situatie en zijn handelen zijn?

b- de situatie is die van iemand die machteloos is, niet in staat tot handelen, in zijn geval tot schilderen, omdat hij moet schilderen. het handelen is dat van iemand die, machteloos, niet in staat tot handelen, handelt, in zijn geval schildert, omdat hij moet schilderen.

d- waarom moet hij schilderen?

b- dat weet ik niet.

d- waarom is hij niet bij machte te schilderen?

b- omdat er niets is om te schilderen en niets om mee te schilderen.

d- en het resultaat, zeg je, is een nieuwe vorm van kunst?

b- van degenen die wij grote kunstenaars noemen, kan ik er niet een bedenken die niet in de eerste plaats geïnteresseerd was in zijn expressieve mogelijkheden, in die van zijn medium, die van de mensheid. de veronderstelling die ten grondslag ligt aan alle schilderkunst is dat het domein van de maker het domein is van het haalbare. het vele dat uit te drukken valt, het weinige dat uit te drukken valt, het vermogen veel uit te drukken, het vermogen weinig uit te drukken, smelten samen in het algemene verlangen zoveel mogelijk uit te drukken, of zo getrouw mogelijk, of zo verfijnd mogelijk, zo goed men kan. wat..

d- wacht even. wil je beweren dat het werk van van velde niet expressief is?

van velde 1959 ph. eva besnyö

b- (twee weken later) ja.

d- realiseer je je wel dat dit een absurde bewering is?

b- ik hoop van wel.

d- wat je zegt komt hier op neer: de vorm van expressie die we kennen als schilderen, want om duistere redenen zijn we verplicht van schilderen te spreken, heeft zich pas met de komst van van velde kunnen bevrijden van de misvatting waar bij zo lang en zo moedig onder gebukt is gegaan, namelijk dat expressie, door middel van verf, zijn functie was.

b- anderen vonden dat kunst niet noodzakelijkerwijs expressie is. maar de talrijke pogingen om het schilderen onafhankelijk te maken van zijn aanleiding hebben alleen geleid tot uitbreiding van het repertoire. ik zeg dat van velde de eerste is wiens schilderkunst gespeend is, of bevrijd zo je wilt, van elke vorm van aanleiding, zowel ideëel als materieel, en de eerste wiens handen niet gebonden waren door de zekerheid dat expressie een onmogelijke handeling is..

d- maar zou niet gezegd kunnen worden zelfs door iemand die niet afwijzend staat tegenover deze' bizarre theorie, dat de aanleiding van zijn werk zijn dilemma vormt, en dat zijn werk de onmogelijkheid tot uitdrukken uitdrukt?

b- dat zou de slimste methode zijn om hem, gezond en wel, terug te werpen in de schoot van de heilige lucas. maar laten we nu eens een keer zo dwaas zijn niet op de vlucht te slaan allen zijn

wijselijk op de vlucht geslagen, voor de primaire ontbering, terug naar de pure ellende waar nooddriftige deugdzame moeders oudbakken brood stelen voor hun uitgehongerd kroost. het verschil tussen gebrek hebben, gebrek aan wereld ,gebrek aan eigenheid, en het niet hebben van deze gewaardeerde goederen is meer dan een graueel verschil. het ene is een dilemma, het andere niet.

d- maar je hebt het al gehad over het dilemma van van velde.

b- dat had ik niet moeten doen.

d-jij neigt meer naar de onvertroebelde visie dat dit eindelijk een schilder is die niet schildert, niet pretendeert te schilderen. kom nu toch, mijn beste, doe eens een coherente uitspraak en ga dan weg.

b- zou het niet voldoende zijn als ik gewoon wegging?

d- nee. je bent begonnen. maak het af. begin opnieuw en ga door tot je het afhebt. en ga dan weg. bedenk wel dat niet jij het onderwerp van gesprek bent, of de soefist al-haqq maar een zekere hollander genaamd van velde, tot nu toe abusievelijk aangeduid als al artiste peintre. b-hoe zou je het vinden als ik eerst zei wat ik bij voorkeur denk dat hij is en doet en dan dat hij hoogstwaarschijnlijk heel anders is en doet? hij blij, jij blij, ik blij, alle drie overborrelend van blijdschap.

d- doe wat je niet laten kunt, maar houd het kort.

b- er zijn veel manieren waarop iemand hetgeen ik vergeefs probeer te zeggen, vergeefs kan proberen te zeggen. ik heb er, zoals je weet, zowel publiekelijk als privé, onder dwang, uit zwakhartigheid, uit zwakzinnigheid, twee- of driehonderd uitgeprobeerd. de pathetische antithese bezit- armoede was misschien de saaiste nog niet maar we beginnen er genoeg van te krijgen of niet soms? de analyse van de relatie kunstenaar-aanleiding een relatie die altijd onontbeerlijk werd geacht, lijkt ook niet al te produktief te zijn geweest misschien doordat zij is verzand in uitweidingen over de aard van de aanleiding. het ligt voor de hand dat roeping, alles voor de kunstenaar, geobsedeerd door zijn expressieve roeping gedoemd is aanleiding te worden. maar als de aanleiding een onstabiele factor van de relatie blijkt, dan is de kunstenaar, die de andere factor is, dat nauwelijks minder, dankzij zijn wirwar van stijlen en attitudes. de bezwaren tegen deze dualistische visie op het creatieve proces zijn niet overtuigend. twee dingen staan vast, hoe wankel ook: voeding, van fruit op schalen tot lagere wis- kunde en zelfmedelijden, en de verwerking daarvan. het enige waar we ons zorgen over zouden moeten maken is de dringende en groeiende onrust van de relatie zelf, alsof die steeds zwaarder overschaduwde raakt door een gevoel van onge- rechtvaardigheid, van ontoereikendheid, van be- staan ten koste van alles wat zij uitsluit, waar zij blind voor maakt. de geschiedenis van de

schilderkunst, daar gaan we weer, is de geschie- denis van zijn pogingen te ontsnappen aan dat gevoel van falen, door middel van meer authen- tieke en overvloedige, minder exclusieve relaties tussen uitbeelder en uitgebeelde, in een soort tro- pisme naar een licht, waarover de beste menin- gen nog steeds verschillen, en met een soort py- thagoreische angst, alsof de irrationaliteit van pi een belediging van de godheid was, en al zeker van zijn schepsel. ik bepleit, aangezien ik hier te- recht sta, dat van velde altijd bereid is af te zien van dit veresthetiseerde automatisme, altijd be- reid is zich helemaal te onderwerpen aan de on- bedwingbare afwezigheid van relatie, altijd be- reid is toe te geven dat kunstenaar zijn gelijk staat aan falen zoals niemand anders durft te falen, dat falen zijn wereld is en daarvoor terugdeinzen ge- lijk staat aan desertie, kunstnijverheid, het huis- houden, leven. nee, nee, laat me het even afma- ken. ik weet dat wij om zelfs deze vreselijke kwes- tie tot een acceptabel einde te brengen, deze sub- missie, deze admissie, deze trouw aan falen, al- leen maar hoeven te veranderen in een nieuwe aanleiding, een nieuwe factor van de relatie en van de handeling die hij, niet in staat tot hande- len, verplicht tot handelen, uitvoert, een expres- sieve handeling, al drukt die alleen zichzelf uit, zijn onmogelijkheid, zijn verplichting. ik weet dat ik door mijn onvermogen dat te doen mijzelf, en misschien een onschuldige, in een bij psychiaters welbekende positie breng die bij mijn weten nog

steeds weinig benijdenswaardig wordt genoemd. want wat is eigenlijk dit gekleurde vlak, dat er eerst niet was. ik weet niet wat het is, omdat ik nog nooit zo iets heb gezien. het lijkt in elk geval niets met kunst te maken te hebben, als mijn herinneringen aan de kunst me niet bedriegen.

(wil weggaan)

d- vergeet je niets?

b- dit was toch zeker genoeg?

d- ik dacht dat je optreden uit twee delen zou bestaan. in het eerste zou je zeggen wat je -eh- dacht. ik ga er van uit dat je dat gedaan hebt. in het tweede-

b- (zich herinnerend, gul) ja, ja, ik vergis me, ik vergis me.

-'drie dialogen' (tall coat, bram van velde, andré masson) door beckett geschreven dialogen

(gefingerd maar wel gebaseerd op werkelijke gesprekken met zijn vriend georges duthuit) werden in december 1949 gepubliceerd in transition en vervolgens door beckett zelf in het frans vertaald. gepubliceerd door pozzo in turijn 1961.

alice aëgerter

daniël charms

uit: 'ik zat op het dak'

vertaling: michael berg

'sonnet' 12 november 1935

er is me iets wonderlijks overkomen: ik was ineens vergeten wat eerst komt, de zeven of de acht.

ik begaf me naar mijn burens en vroeg hun wat zij ervan dachten.

wie schetst hun en mijn verbazing toen wij plotse-ling ontdekten dat zij zich de volgorde van de getallen ook niet meer konden herinneren: een, twee, drie, vier, vijf en zes herinnerden ze zich nog, maar de rest waren zij vergeten.

we gingen met z'n allen naar het warenhuis gas-tronom, op de hoek van de znamenskaja en de bassejnaja, en vroegen aan de caissière raad in-zake onze verwarring.

de cassière glimlachte droevig, trok een klein ha-mertje uit haar mond en zei met licht opgetrok-ken neus: 'volgens mij komt de zeven na de acht in het geval dat de acht na de zeven komt.'

we bedankten de cassière en liepen verheugd de winkel uit. maar toen we over de woorden van de cassière nadachten, verloren we de moed weer,

want haar woorden leken ons van elke betekenis gespeend.

wat moesten we doen?

we gingen naar de zomertuin en begonnen daar de bomen te tellen, maar toen wij bij zes gekomen waren, stopten we en begonnen te ruziën: volgens de een kwam daarna de zeven, volgens de anderen de acht.

wij zouden nog heel lang geruzied hebben, maar gelukkig viel er toen een kindje van een bank en brak zijn boven- en onderkaak. dat leidde ons af van onze ruzie.

en daarna gingen we allemaal naar huis.

yolanda entius

sara baume uit:

uit: 'handwerk' 2020

vertaling: lette vos

'amateurs kennen een heel eigen maakproces, doorgaans ingewikkeld, inefficiënt en onnodig.' stelt stephen knott in 'amateur craft: history and theory'. 'het weerspiegelt hun subjectieve blik en het feit dat ze vrij zijn van de verplichting om een bepaald product af te leveren'

ik heb me altijd ontzettend verantwoordelijk gevoeld voor de tijd.

ik ben bang dat datgene waar ik op een gegeven moment mee bezig ben niet de optimale besteding van die tijd is. kan ik het beste gaan lezen, schrijven, modelleren of schilderen, vraag ik me

af en zelfs als de keuze al gemaakt is, is dit het boek dat ik op dit moment het beste kan lezen; de zin die ik het beste kan schrijven; de vorm die ik het beste kan modelleren; de uitgesneden figuur die ik het beste kan schilderen?

geen moment van de dag is vrij van verplichtingen, bovendien zijn er dagelijks momenten die ik verplicht moet besteden aan andere dingen dan werk: tussenfases die geen hoger doel dienen dan het onderhouden van mijn lichaam en het voorzien in alle bijbehorende behoeftes.

van nachtrust tot nachtrust gaat er op die manier vreselijk veel tijd verloren, misschien zelfs wel het leeuwendeel. de tijd die ik 's ochtends kwijt ben met het uit elkaar halen van bolletjes sokken, met tandenpoetsen, kopjes, kommen en borden uit kasten of laatjes en van haken halen, groenten snijden, bakken en mengen, e-mails sturen, mijn handen wassen, glazen, kommen en borden terugzetten in kasten, terugleggen in laatjes en terughangen aan haken, e-mails beantwoorden, 's avonds weer een bolletje van mijn sokken maken.

zelfs als ik tijd met familie doorbreng, mijn honden uitlaat, in zee zwem of wat drink met vrienden; zelfs als ik mijn tijd leuk besteed juist als ik mijn tijd leuk besteed heb ik het gevoel dat ik mijn echte leven tijdelijk heb geparkeerd.

elk uur, elke minuut en elke seconde dat ik weg ben van mijn werkplekken geldt tot op zekere hoogte als stilhangen in de lucht ik wapper wel met mijn vleugels, maar ik kom niet vooruit.

elke dag maak ik opnieuw een kruistocht waarin ik probeer deze wanverhouding tussen productiviteit en nalatigheid te corrigeren, tussen stimulatie en stagnatie een kruistocht die bemoeilijkt wordt door het feit dat fases vaak in elkaar overvloeien, want zoals de vogeltrek uit verschillende etappes bestaat is ook het maakproces opgedeeld in stadia. eerst is er een vage aanzet en later een al even vaag moment waarin de aftocht wordt geblazen.

er moeten vetreserves worden opgebouwd, rustpunten worden ingecalculeerd en routes worden uitgestippeld.

eigenlijk gaat het overgrote deel van de tijd op aan de aanloop.

tussen de aanzet en de aftocht, tussen opstijgen en landen, zit af en toe een periode waarin je in de 'flow' komt, waarin je boven jezelf uitstijgt.

stephen knott definieert het concept 'flow' als 'een utopisch moment waarin iemand door diepe concentratie op een bepaalde handeling even

buiten het kapitalistische idee van tijd treedt en bevrijd is van het strakke keurslijf dat het oplegt:

als ik in een flow kom, concentreer ik me alleen nog op de microkosmos tussen mijn ogen en handen, mijn gereedschap en materialen en het ontluikende object op tafel. ik maak vrijwel onbewust een aaneenschakeling van kleine keuzes hoe hard ik op het modelleermesje druk; hoe vaak ik ergens met de verf overheen ga, in welke richting en waar precies. 'flow' is het voortdurend beoordelen van het object voor mijn neus de afmeting, vorm en symmetrie van de afzonderlijke onderdelen, in hoeverre ze aansluiten op elkaar en op het geheel.

op het hoogtepunt van mijn flow heb ik even de geweldige gewaarwording dat mijn gedachten niet verder reiken dan het object en dat de tijd sneller gaat omdat ik vergeet te kijken hoe laat het is.

'flow' is een vorm van vergeten ik vergeet het smalle knopje op de zijkant van mijn telefoon in te drukken zodat het scherm oplicht; ik vergeet te bedenken wat ik voor de lunch ga maken; ik vergeet te kijken waarom de hond zo blaft; ik vergeet zelfs te plassen, ook al is mijn blaas vervelend vol.

'flow' is als je de wind in de rug hebt.

en de vogel met de grootste spanwijdte de grote albatros kan als de omstandigheden het toelaten lange stukken achter elkaar met minimale inspanning blijven zweven.

met één stevige slag van zijn ontzagwekkende vleugels van punt tot punt net zo breed als een bestelbusje, de mast van een kleine zeilboot, een telefoonpaal glijdt de grote albatros over de zuidelijke oceaan.

ongeveer op het punt dat je aan het rationaliseren slaat, draait de wind en krijg je hem tegen. john ruskin schijnt te hebben opgemerkt dat de zekerheid dat je iets redelijk goed kunt 'een hoge mate van verveling' met zich meebrengt. en ondanks alle opgeschorte tijd die ik kwijt ben met me verheugen op een volgende werkplek en mijn best doen om daar te komen is de aanloop ernaartoe altijd saai, soms op het misselijkmakende af.

ik maak elke dag één gipsen beeldje, en ik doe er elke dag precies zo lang over als de spanwijdte van mijn geduld.

zodra ik de verveling niet meer aankan moet ik stoppen, want als ik dat punt passeer weet ik dat ik het risico loop om er de pest in te krijgen, en dat zal de authenticiteit van het object aantasten bittere gevoelens monden uit in verbitterd werk, en dat zien mensen eraan af en zelfs al zien ze het niet. ...

dan zie ik het zelf.

erik bindervoet

poeem:

speerpunt

k. schippers wordt de nieuwe burgemeester van nieuwegein.

het eerste wat hij invoert

is een poëzieloze zondag

zodat de kinderen weer kunnen rolschaatsen op de snelwegen van de taal.

--deze keer met: margijn bosch, jan joris lamers,
maureen teeuwen, martijn nieuwerf, erik binder-
voet, annette kouwenhoven, vincent vandenbergh,
sam simons, constant meijers, merel de groot, yo-
landa entius, alicia aëgerter, ea.

open kunstenaarsvereniging 'de (eerste) repu-
bliek' (sinds 1992) en 'de balie' (sinds 1982)

--inlichtingen onder anderen bij:

<https://debalie.nl/> <https://www.discordia.nl/>

<https://www.stan.be/> <https://barreland.nl/>

<https://deroovers.be/> <https://theatertroep.nl/>

--correspondentie: riserv@gmail.com